

TÁJÉKOZTATÓ '88/1

Közreadja a Hazafias Népfront Nagyközségi Bizottsága Martonvásár
/1988. május/

FELHÍVÁS

Nagyközségünk Tisztelt Állampolgárai!

Lakosságunk évtizedek óta ki nem mondott, jogos erkölcsi igényének kívánunk eleget tenni, amikor Nyugdíjas Klubunk kezdeményezésére a Hazafias Népfront Nagyközségi Bizottságának keretében

"A II. világháború áldozatainak tiszteletére Emlékhely létesítését megvalósító Társadalmi Védnökség"-et alakítottunk.

A Védnökség célja: Az I. világháborús emlékmű környezetének átalakítása oly módon, hogy ott a II. világháború áldozatainak tiszteletére emelt emlékművel együtt Világháborús Emlékhely alakuljon ki. Megvalósítása érdekében az emberiség és a kegyelet jegyében közadakozásra kérjük fel Martonvásár Nagyközség lakosságát. E nemes cél érdekében hivatalos igazolással ellátott megbízottaink május és június hó folyamán fogják felkeresni Önöket.

Kérjük, hogy ez alkalommal szíveskedjenek segítségünkre lenni a martonvásári áldozatokra vonatkozó adatok összegyűjtésében is, a már eddig felkutatott 142 személy adatainak egyeztetésén túl az esetleges további, háborús cselekményekkel kapcsolatban eltűnt személyek adatainak közlésével.

Az Emlékhely első koszorúzásának tervezett időpontja:
1988. november 2.

E nemes erkölcsi kötelességünk teljesítésének érdekében nyújtott segítségét ezúton is tisztelettel köszöni a Társadalmi Védnökség.
Martonvásár, 1988. május

Dobos Károly
a Védnökség titkára

Kizmus Lajos
a Védnökség Elnöke

Negyvenhárom éve hallgattak el a fegyverek Európában. A földrész valamennyi nemzete kötelességének érezte, hogy emléket állítson az ártatlanul elpusztult millióknak: katonáknak, civileknek.

Csak mi, magyarok nem állíthattunk sokáig emlékműveket a halottak előtti tisztelgés, az utódoknak szóló figyelmeztetés szándékától vezérelve. Pedig a népesség akkori számarányához viszonyítottnan Európában mi vesztettünk a legtöbbet. Alig akadt magyar család, amely ne siratott volna harcban, lágerben, bombázás, gyilkosság következtében elpusztult hozzátartozót.

Talán még nem késő!

Ezért kérjük és reméljük valamennyi polgártársunk erkölcsi és anyagi támogatását. Szándékaink szerint a tervezett emlékhely teremti meg annak lehetőségét, hogy elvesztett hozzátartozóink emlékére gyertyát gyűjthassunk, virágot helyezhessünk el legalább a Halottak Napján.

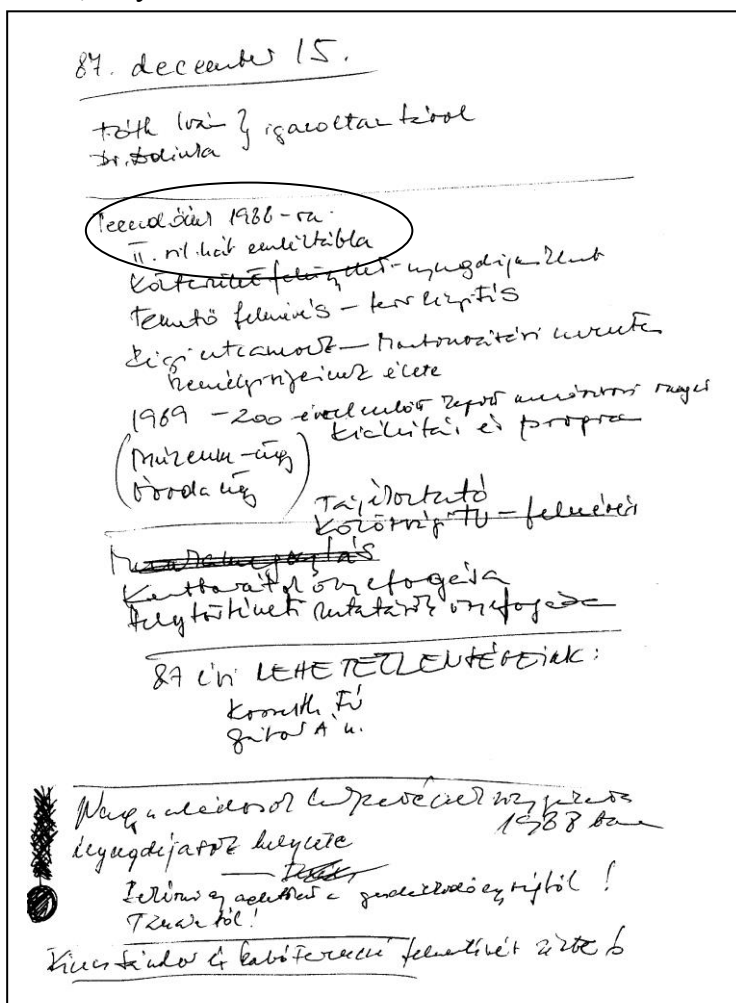
De ez az Emlékhely egyben figyelmeztetés is az utódoknak: Vigyázzunk, ne engedjük, hogy életünk, gyermekeink élete olyan kiszolgáltatott legyen, mint azoké, akikre emlékezni több mint kötelesség.

Egy kis történeti visszatekintés

Martonvásár több mint negyven éves kívánsága teljesült a II. világháborús emlékmű felállításával. Talán érdekes lehet együtt látni ennek a nagyszerű összefogásnak a még fellelhető dokumentumait.

Az előzményekről is kell néhány szót szólni. Már csak a közismert latin mondás miatt is: verba volent, scripta manent! A szó elszáll, az írás marad.

A község huszadik századi egyik legnagyobb egyéniségének, Dr. Grimm Lóránt körzeti orvosnak a vezetésével nagyszerűen működött a Vöröskereszt helyi szervezete. E kitűnő társaság, ismereteim szerint már az ötvenes években hozzálátott a második világháború áldozatainak felkutatásához. Gyűjtötték az adatokat mindazokról, akiket Martonvásárról végleg kiszakított a háború. Arra esély sem volt, hogy emléket állíthassanak nekik, viszont volt egy füzet, és benne a nevek, tények.

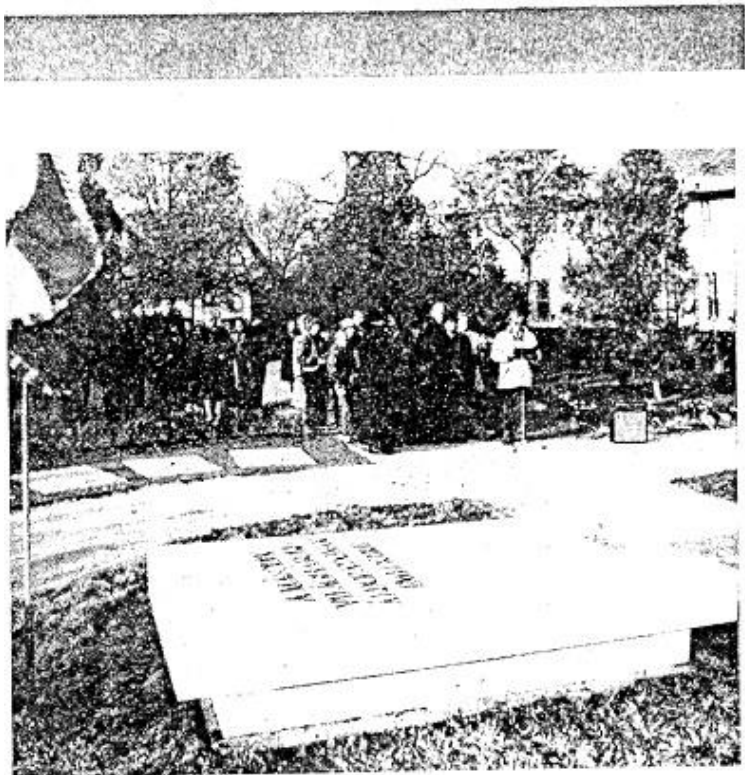

Aztán 1987-ben már kissé enyhült a nyomás. Az országban egy-két helyen már emléket állítottak az áldozatoknak. Igaz, csak a temetőkben teheték, de legalább merték megtenni. Erre alapozva vettem fel egy 1987. decemberi Népfront Bizottság-i ülésen, hogy talán Martonvásáron is el kellene ezen gondolkodni. (Amit nagyon sajnállok: ennek az ülésnek a jegyzőkönyve a Népfront helyi szervezetének felszámolásakor a szemétkébe került így ma már csak az ülésen készült saját feljegyzéseim és talán az ülés résztvevői emlékeznek a tényre!) Az ötlet - a Népfront helyi bizottságának összetételét ismerve érthető módon - meglehetősen vegyes fogadtatásra talált. De szerencsére ebben a testületben akkor már ott volt az éppen a Grimm doktor által szervezett nyugdíjas közösség képviselője is. Az ötletet már az 1988. januári ülésükön támogatásukról biztosították, sőt megvalósítása ér-dekében lépéseket is tettek. A Nyugdíjas Klub akkori elnöke, felejthetetlen emlékmű Dobos Károly pedig egyben garancia is volt arra, hogy

az emlékmű meg is valósul.

A hely adott volt: az első világháborús emlékmű környezete. Igen ám, de egy azidő szerint hatályos rendelet nem engedte meg az áldozatok nevének feltüntetését közterületen elhelyezett emlékműveken. És ekkor jött a község VB titkára (!) az életrevaló javaslattal: minősítse át a Tanács testülete a közteret "temetkezés céljára nem használható kegyeleti hely"-lyé.

A többi már a következőkben olvasható!

A háború áldozatainak emlékműve Martonvásáron

A martonvásári nyugdíjas-klub ez évi januári közgyűlésén Dobos Károly, a klub elnöke vetette fel a gondolatot, hogy a második világháború áldozatainak emlékét maradandóan örökítsék meg.

Ezt a javaslatot a Hazafias Népfront nagyközségi bizottsága is támogatta. A nyugdíjas-klub tagjai, a fiatalokkal karöltve, társadalmi gyűjtést indítottak ez év nyarán az emlékmű anyagi fedezetének megteremtésére. A lakosság pénzbeli támogatásán kívül a helyi szervek és intézmények is segítettek a terv megvalósítását. A nyugdíjas-klub és az általános iskolások lelkes társadalmi munkát végeztek az emlékhely végleges kialakításában. Mindenek felett az emlékbizottság két vezetőjének: Dobos Károlynak és Kizmus Lajosnak köszönhető, hogy az emlékmű elkészült: október 30-án avatták fel.

A jelképes sír előtt Hamza Lászlóné Juhász Gyula versét szavalta, majd Kizmus Lajos, a Hazafias Népfront martonvásári bizottságának elnöke mondta el avatóbeszédét, amelyben részletesen kitért arra, hogy az eddigi adatok alapján a harctéren hetvenegyen, a deportálások során légerekben, gázkamrákban ötvenhatan, a háborús cselekmények, katonai önkényeskedések következtében harmincnegyzven vesztették életüket a falu lakói közül. Százhatvanöt nem élték túl a háború vérzivataros éveit. Az ő tiszteletükre állították fel ezt az emlékművet.

Az avató ünnepséget, jelentőségét emelte, hogy a vallási megbékélés jegyében, a római katolikus, a református, az evangélikus és az izraelita hitközségek papjai, lelkészei csendes áhitattal emlékeztek az áldozatokra.

Lencsés Ferenc

Emléküket őrizni több mint kötelesség! 71 honvéd, 56 elhurcolt neve a márványlapon

- Mi martonvásáriak csakúgy, mint Magyarország sok más falujának, városának lakói 43 évig csak szívünkben, gondolatainkban, emlékezetünkben röhattuk le kegyeletünket mindazok előtt, amiket az 1945 májusában véget ért csaknem hat esztendő apokalipszis elragadott tőlünk - mondta a többi között *Kizmus Lajos*, a Hazafias Népfront martonvásári bizottságának elnöke nemrég azon az ünnepélyen, amelyen felavatták a második világháború helybeli áldozatainak emlékművét.

A terveket *dr. Horler Miklós* építész társadalmi munkában készítette el, míg az emlékmű elkészítésére a Fejér megyei falu lakói adták össze a szükséges 200 ezer forintot.

A második világháborúban hősi halált halt magyar katonák közül 71 volt martonvásári, s innen 56 zsidót vittek el a koncentrációs táborokba. Háborús cselekmények, katonai önkényeskedések következtében további 38-an veszítették életüket. A martonvásári helytörténészek valamennyi áldozat nevét és kilétét felderítették.

Az ő emléküket őrizni több mint kötelesség! - hangsúlyozta a népfrontelnök.

(REFORM, /független demokratikus hírmagazin/ 1988. december 30.)

Az avatóünnepségen (1988. október 30.)

Dr. Grimm Lóránttal koszorúzunk

Az egyházak képviselői: Schröder Gyula, Kardos Péter, Szemerei János és Borsos Istvánné

Majer Ferencné és Tóth Iván koszorúz

ÚJ ÉLET XLIII évf. 22. szám, 1988. nov. 15. (A magyar izraeliták lapja)

Emlékmű-avatás Martonvásáron

A második világháború áldozatainak emlékére október 30-án, vasárnap délután emlékművet avattak Martonvásáron. A Hazafias Népfrent Nagyközségi Bizottsága, a helyi Nyugdijas Klub kezdeményezésére elhatározta, hogy Martonvásár közel kétszáz háborús áldozatának, közöttük 56 deportáltaknak, méltó mementót állít. A kegyeletes ünnepségen a helyi társadalmi szervezetek küldöttein kívül, ott voltak a különböző egyházak lelkészei, a MIOK-ot Kardos Péter főrabbi képviselte.

A Himnuszt követően Hamzáné, Banyár Irén Juhász Gyula versét szavalta, majd Kizmus Lajos, a Hazafias Népfrent Nagyközségi Bizottságának elnöke avató beszédében - többek között - a következőket mondta: *...A halottak emlékét tisztelet illeti. Am kétszeres kegyelet jár azoknak, akiket az erőszak semmisített meg. Mi, Martonvásáriak - csakúgy, mint Magyarország sok más faluja, községe, városa 43 éve csak szívünkben, gondolatainkban, emlékezetünkben röhattuk le kegyeletünket mindazok előtt, akiket az 1945 májában véget ért 6 esztendő apokaliptikus elragadott tőlünk . . . Sok, iszonyúan sok a mi veszteségünk . . . Az áldozatok nevének és kilétének nem kis munkát jelentő felderítése azt eredményezte, hogy az eddig birtokunkba került adatok alapján harctéren haltak meg 71-en, deportálások következtében, lágerekben, gázkamrákban 56-an, háborús cselekmények, katonai önkényeskedések következtében 38-an veszítették életüket a falu lakói közül. 165-en nem éltek túl a háború vérzivataros éveit.*

Az ő tiszteletükre állítottuk ezt az emlékművet, hogy legyen egy hely, ahol emlékezni tudunk a hősökre, az áldozatokra, - szeretteinkre. De ez a hely nyújt lehetőséget mindazok számára is a gyertyagyújtásra, akiknek háborús halottaik vannak . . . Martonvásár népe, - a gyorsan romló gazdasági helyzet ellenére is - tisztességgel adta anyagi támogatását e nemes cél érdekében. 200 ezer forint gyűlt össze. És akadt egy kitűnő ember, dr. Horler Miklós építész, az Országos Műemléki Felügyelőség tudományos titkára, aki társadalmi munkában elkészítette a terveket . . . A hősi halált halt katonák százezrei közül 71 martonvásári volt. A 600 ezer - koncentrációs táborban megölt - magyar zsidó közül 56 martonvásári volt. . . Az ő emléküket őrizni több mint kötelesség. És az ő emlékük kell, hogy éberem tartsa figyelmünket, vigyázzunk, ne engedjük, hogy az életünk, gyermekeink élete, olyan kiszolgáltatott legyen, mint az övéké volt . . . És őrizzük szívünkben Keresztúry Dezső sorait:

„Hol nyugszunk, nem tudja barát, feleség, gyerek. Elszórt/ Testünk nyomtalanul nyelte magába a föld./ Szívetek őrizzen: milliók eleven milliókat./ Áldozatunk nem a gaz jogcíme. Jóra parancs” - fejezte be nagyhatású beszédét Kizmus Lajos.

Ezután Beethoven III. szimfóniájának hangjai mellett koszorúzták meg az emlékművet, majd a felekezetek képviselőinek tisztelgését követően, a helyi általános iskola tanulói egy-egy szál virágot helyeztek a félkörben lefektetett 12 táblára, amelyeken egy későbbi időpontban, az áldozatok nevei kerülnek bevésésre.

A Szózat hangjaival ért véget a kegyeletes megemlékezés.

K(ardos) P(éter)

MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS EMLÉKHELY - KÖZADAKOZÁSBÓL!

Nehéz helyzetben van manapság az, aki, Magyarországon közadakozásra szólít fel, legyen a cél bármilyen nemes. Az emberek sokszorosan is megnézik, hova teszik pénzüket, s inkább költik kenyérre vagy húsrá, mint például a talán soha meg nem épülő Nemzeti Színházra.

Martonvásár a kivételek közé tartozik . . . Siker koronázta a kezdeményezést, amely a második világháború martonvásári áldazatainak tiszteletére létesítendő emlékhely felállításának anyagi fedezetét kérte a lakosságtól. A részleteket illetően *Sági Tibor*, a tanács vb-titkára szolgált felvilágosítással.

- Az ötletet a helyi nyugdíjasklub vetette fel 1988 tavaszán, s a Hazafias Népfronttal karöltve jelentős szerepet játszott a terv gyakorlati megvalósításában is. A cél érdekében társadalmi védnökséget hoztak létre, amelynek elnöke *Kizmus Lajos* volt a Hazafias Népfront képviselőjében, titkára pedig a nyugdíjasklub rendkívül aktív, tevékeny vezetője, *Dobos Károly*. Gyors és jó volt a szervezés, a közadakozásra felszólító közleményt követően fél évvel, október 30-án megtartottuk az első koszorúzást. Az emlékhely terveit *dr. Horler Miklós* építész, az Országos Műemléki Felügyelőség tudományos titkára készítette teljesen ingyen, társadalmi munkában. Igaz, az eredeti tervektől el kellett térnünk, az emlékhely végül is süttöi édesvízi mészkőből készült el, márványlapokra nem volt elég pénz.

- *A tanács mekkora szerepet vállalt az emlékhely felállításában?*

- A hely kijelölésében adtunk segítséget, amely különféle belső utasítások miatt nem kevés gondot okozott. Végül is az első világháborús emlékmű környékét kegyeleti parkká, temetkezés céljaira nem használható temetővé nyilvánítottuk, s így biztosítottunk területet az emlékhelynek.

- *Valójában kiknek állítottak emléket?*

- Mindazoknak a martonvásáriaknak, akik a második világháborúban veszítették életüket, nemre, felekezetre, s minden egyéb megkülönböztetésre való tekintet nélkül, tehát katonák- nak, zsidó deportáltaknak, valamint azoknak a polgári személyeknek, akik Martonvásáron haltak meg.

- *Hányan veszítették életüket Martonvásár lakosai közül?*

- Mintegy 180-an, megközelítőleg a lakosság 8-10%-a. Jelentős részüket deportálták, főként ez az oka, hogy az emlékhely mellett elhelyezendő sírlapokon nem olvashatók még az elhunytak nevei. Sokukról ugyanis csak annyit tudunk, hogy deportálták, más információ nem áll rendelkezésünkre. Elképzelhető tehát, hogy némelyikük talán még életben van, a pontos adatok kiderítése hosszas kutatómunkát igényel.

- *Miként fogadta Martonvásár lakossága az adakozásra felhívó közleményt?*

- Az újonnan beköltözöttek kivételével mindenki segített, természetesen anyagi helyzetétől függően. Az iskolás gyermekek zsebpénzükből adtak 10 forintot, de voltak felnőttek, akik 2000 forinttal járultak hozzá az emlékhely felállításához. Így gyűlt össze 200 000 forint, amely nem is olyan csekély összeg, ha meggondoljuk, hogy településfejlesztési hozzájárulásból 300 000 forint folyt be az 1988-as évben!

Sági Tibor tudomása szerint a helyi MHSZ-klub nem vett részt tevékenyen e valóban szép és nemes gondolat megvalósításában . . . Igazán kár, mert aktív segítőkészségükkel szövetségünk hírnevét öregbítették volna.

A kegyelet és emlékezés tagadhatatlanul fontos része életünknek, de az adakozásra felszólító közlemény utolsó sora valami másra is felhívta a figyelmet: „. . . ez az emlékhely egyben figyelmeztetés is az utódoknak: Vigyázzunk, ne engedjük, hogy életünk, gyermekeink élete olyan kiszolgáltatott legyen, mint azoké, akikre emlékezni több mint kötelesség.” (*CZENE GÁBOR, MHSZ Élet, 1989. febr.15. 11.p*)

MHSZ = Magyar Honvédelmi Sportszövetség (a rendszerváltás után megszűnt szervezetek egyike)

Részlet a Hazafias Népfront
Nagyközségi Bizottsága 1988.
májusi, martonvásári felhívá-
sából:

„Negyvenhárom éve hallgat-
tak el a fegyverek Európában.
A földrészt valamennyi nemze-
te kötelességének érezte,
hogy emléket állítsa az ártat-
lanul elpusztult millióknak; ka-
tonáknak, civileknek.

Csak mi, magyarok nem ál-
líthattunk sokáig emlékműve-
ket a halottak előtti tisztelgés,
az utódoknak szóló figyelmeztet-
és szándékától vezérelve.
Pedig a népesség akkori
számarányához viszonyítva
Európában mi veszítettük a
legtöbbet. Alig akadt magyar
család, amely ne siratott volna
harcban, légerben, bombázás,
gyilkosság következtében el-
pusztult hozzátartozót.

Talán még nem késő!
(Írásunk a 11. oldalon.)

FOTÓ: HÁDY Z. IMRE

MHSZ Élet, 1989. febr.15. (az újság hátsó borítólapja)

Ébred a nemzet

Ma már kimondhatjuk: a második világháborúban frontra induló emberek többsége tehetetlen áldozat volt, akiknek az sem adatott meg, hogy hazai földben nyugodjanak. Napjainkra egyre több település lakói úgy gondolják: helyes, ha nem feledjük el a meg nem történtté már nem tehető tragédiát.

1985-ben még csak a náciizmus áldozatainak nevét lehetett felsorolni az emlékműveken. Napjainkban azonban egyre-másra közösségek, hogy emlékművet döntenek úgy a kisebb-nagyobb emelnek a második világháború áldozatainak. Így van ez Debrecenben, Pincehelyen, Böhönyén, Szabadegyházán, Martonvásáron, Mányon. Fotóriporterünk az utóbbi három községbe látogatott.

Szabadegyházán Sági János, Smicsék József és Liebhauer István nyugdíjasok kezdeménye-

Mányon Melocco Miklós Kosuth-díjas szobrászművész mutatja meg az emlékművet

FOTÓ: STEFKA ÉVA

Szabadegyházán a virágok és az emlékek nem hervadnak

zésére adták össze a pénzt az emlékműre. A mindig friss virágoktól ékes táblát, melyre hetvenhárom áldozat neve került, a köztemetőben emelték. Ezzel a bürokratikus hercehurcát kívánták elkerülni. Ha ugyanis közterületre helyezik, zsúriztetni kellett volna. Az emléktáblát dr. Tölgyesi Miklós püspök avatta föl.

Martonvásáron az első világháborús emlékmű mellé tavaly helyezték el a második világháborús emlékművet. Így kegyeleti parkot alakítottak ki. Mindez a nyugdíjasklub — melynek fő szervezője Dobos Károly — és a Hazafias Népfront Kizmus Lajos vezette helyi szervezete kezdeményezésére jött létre. Közadakozásból 300 ezer forint gyűlt össze.

Mányon Melocco Miklós szobrászművész alkotását állították föl. A művész honorárium nélkül készítette el újra a turulmadarat, melyet az első világháborús emlékműre állítottak vissza. Az emlékmű felújítására csaknem 400 ezer forintot gyűjtöttek, melyből a helybeliek több mint 200 ezer, a Mányról elszármazottak majdnem 40 ezer, az NSZK-ba kitelepítettek pedig 118 131 forintot adtak.

A kegyeleti park kialakítása a lakosság politikai érettségére, összefogására utal. Erre a célra Csörgei Csaba István, Kelemen Ferencné, Komon Benő, Németh Antal, Papp István, Painer Imre és Szabó Zoltán részvételével községfejlesztő bizottság alakult. Erdemes megemlíteni, hogy Erléin Antal, aki ugyan csak az NSZK-ban él, egymaga 32 ezer forintot adott. A lakosság által végzett munka értéke 124 ezer forint, s a vállalatok sem sajnáltak e célra 214 ezer forintot. Különösen sokat dolgozott ifj. Sárközi Lajos kőfaragó, Schmidt Lajos és Szabó Kálmán festőbrigádjával, továbbá ifj. Kőszegi Miklós és Bálint István a hegesztőbrigádjával. A parkosítást, kertészeti gondozást Tanke Gábor és id. Marton Gyula vállalta.

Gombos

Martonvásárban a dátumnak is jelentősége van

A Képes Újságban megjelent írás
(Sajnos, dátum nélkül kaptam!)

Sebesült Haldokló Honvéd Búcsúja!
A Kárpátok völgyében úgy sírnak a Fák
Le hull a levél, Le hull a hó Le hull a Virág
Érces Ágyuk Robbanása Vissz Vissza Tért
Lelkesítő Magyar Nőtét Fújdogál. a szél.

Sajgó Sebemből a vér meg ered,
halok Fiúk Isten Veletek

Nem látom többé a kicsiny falum
nem látom többé a Rácsos kis Kaput
mondja meg Otthon Aki Hazatér
Idegen Földön Maradtam el én

Csak a Drág jó Anyámnak^{nak} Óh ne szóljatok
Ne essze forró könnyet fájó sóhajom.
Mondjátok, hogy Vissz tértek Vissza Fövék én
Vissza jövök egy szép Május zengő Reggelén
Isten Veled Bajtárs
Nyugodj Békében.

Johanna
Felejtlek

Sebesült haldokló honvéd búcsúja

A Kárpátok völgyeiben úgy sírnak a fák
Lehull (a) levél, lehull a hó, lehull a virág
Érces ágyuk robbanása vissza-vissza tért
Lelkesítő magyarnótát fújdogál a szél

Sajgó sebemből a vér megered
Meghalok fiúk, Isten veletek
Nem látom többé a kicsiny falum
Nem látom többé a rácsos kikaput

(1989. Halottak Napján találtam e sárgult füzetlapot az emlékműnél)

Mondja el otthon aki hazatér
Idegen földön maradtam el én
Csak a Drága jó Anyámnak óh ne szóljatok
Ne essze forró könnyét fájó sóhajom

Mondjátok, hogy vissztértek, visszajövök én
Visszejövök egy szép május zengő reggelén
Isten Veled Bajtárs
Nyugodj Békében

A II. világháború áldozatainak névsora

	név	szül.éve, kora	anyja neve
1	Agócs János	1921	Csik Teréz
2	Ábel István	1905	Jankovics Margit
3	Ábel Sándor	1907	Jankovics Margit
4	Bakos József	1918	Klopfér Mária
5	Balassa Mór	82 éves	Weisz Netti
6	Balogh János	65 éves	Szabó Teréz
7	Balogh László	1918	Purnhauser Mária
8	Baumgartner Ferenc	1919	Varga Erzsébet
9	Biliczki Béla	1930	Biliczki Stefánia
10	Biró Imre	51 éves	Klein Zsófia
11	Bogárdi Ignác	1909	Varga Erzsébet
12	Boskovits Béla		
13	Braun Ferenc		
14	Braun Janka	49 éves	Waltuer Irma
15	Braun József	1910	Dégen Teréz
16	Braun Margit	53 éves	Waltuer Irma
17	Budai Béláné		
18	Büki István	53 éves	Fehér Julianna
19	Cziteróczi Anna	1924	Segesdi Anna
20	Dégen László	1931	Sági Julianna
21	Déri István		
22	Figuli Károly	1914	Elekes Veronika
23	Fischer Lajos		
24	Fischer Lajosné		
25	Fogl József	1925	Svigruha Róza
26	Földesi Ferenc	1928	Burián Mária
27	Freschl Jánosné	1893	Baranyai Erzsébet
28	Friedmann Farkas	93 éves	Lisszauer Peppi
29	Gergely Ágoston	1921	Turán Paula
30	Gergely József	1923	Turán Paula
31	Gergely Sándor	1920	Mayer Mária
32	Glócz János		
33	Gombás Béláné	76 éves	Novák Mária
34	ifj. Göndöcs József	1903	Eisenbacher Mária
35	Grimm András	1919	Keller Irén
36	Groszmann János	1913	Szeifert Rozália
37	Gucsek István	1914	Lencsés Erzsébet
38	Györfi János	1907	Takács Mária
39	Gyurik István	1914	Makrai Katalin
40	Dr. Hacker Vilmos		
41	Dr. Hacker Vilmosné		
42	Dr. Hegedűs Ignác	1901	Greguss Anna

A II. világháború áldozatainak névsora

	név	szül.éve, kora	anyja neve
43	Heinrich Sándor		
44	Heinrich Sándorné	1902	Klein Róza
45	Hoffmann Jenő		Podhradszky Ilona
46	Horváth István	1906	
47	Horváth János	1906	Hujber Anna
48	Horváth Jenő	1922	
49	Hüll Lipót	1922	Dégen Erzsébet
50	Jankovits János	1909	Tóth Teréz
51	Józsa János	67 éves	Kenyér Zsuzsanna
52	Király Lajos	1905	Marton Lidia
53	Kiss Lajos	1908	Beliczay Erzsébet
54	Klein Lajos		
55	Klein Lajosné		
56	Klein Zsuzsanna		
57	Koncsik István	1933	Bajdik Mária
58	Koncsik József	1883	Gál Borbála
59	Koncz Kálmán		
60	Korozmán István	1912	
61	Kovács Lajos	1913	Szedlák Katalin
62	Kővári József	1922	Szaller Katalin
63	Kövesdi György	1915	Czeilinger Mária
64	Kövesdi János	1908	Czeilinger Mária
65	Krausz Zsigmond		
66	Kupi András	1916	Szabó Mária
67	Kutai László	1903	Veszeli Katalin
68	Landi József	1914	Neisz Mária
69	Lencsés Ferenc	1888	Müller Rozália
70	Lepnyák János	1921	Rottenberger Mária
71	Löbl Ottó	1919	Kessler Vilma
72	Majer János	1897	Szaller Mária
73	Major István	1920	Izmini Mária
74	Matyienszki János	1919	Vojacsek Dominika
75	Mauthner Arnold	1875	
76	Mauthner Arnoldné	1884	
77	Mauthner Imre	1911	Arustein Sarolta
78	Mauthner Jenő	1906	Arustein Sarolta
79	Mauthner László	1904	Arustein Sarolta
80	Márton József	1914	Tímár Erzsébet
81	Miklós Emil	1913	Pusztai Margit
82	Minárovits József	1905	Eisenbacher Mária
83	Mindék Imre	31 éves	Mindék Ágnes
84	Móder Ferenc	1911	Martin Mária

A II. világháború áldozatainak névsora

	név	szül.éve, kora	anyja neve
85	Mohai András	64 éves	Eskulics Rőza
86	Mohács Imre	1910	Hidegh Erzsébet
87	Molnár Antal	1921	Pendl Mária
88	Molnár János	1927	Pendl Mária
89	Müller János	1907	Pendl Mária
90	Müller Péter	1878	Dégen Rozália
91	Nagy József	1925	Kiss Mária
92	Nagy Mihály	1868	Takács Rozália
93	Németh Antal	96 éves	Vincze Mária
94	Novák László	1891	
95	Ofner Berta	61 éves	Braun Sarolta
96	Ofner István		
97	Ofner Jolán	1897	Braun Sarolta
98	Ofner Miksáné	89 éves	Veisz Eszter
99	Paulovics János	1914	Décsi Mária
100	Poor János	1913	Vincze Mária
101	Prekop Ferenc	1916	Németh Julianna
102	Provoda Anna	1927	Varga Julianna
103	Radecki András	1875	Bakonyi Zsuzsanna
104	Rajnai József	1920	Földi Rozália
105	Rác István	1904	Horváth Mária
106	Rámás Ferenc	1916	Bien Johanna
107	Rechnitzer Ferenc	82 éves	Vidámföld Rozália
108	Rechnitzer Ilona	11 éves	Kollin Irén
109	Rechnitzer János	33 éves	Klein Zsófia
110	Rechnitzer Sándor	45 éves	Klein Zsófia
111	Rechnitzer Sándorné	42 éves	Weisz Szidónia
112	Ruffkó Károly	1888	Árki Katalin
113	Rumi Mihály	1904	Eskulics Éva
114	Rutz György	1887	Arany Terézia
115	Schein Anna	50 éves	Grünczveig Rozália
116	Schein János	44 éves	Grünczveig Rozália
117	Schein Lajos	79 éves	Khan Rozália
118	Schein Margit	46 éves	Grünczveig Rozália
119	Schalhammer Károly		
120	Schwannauer Ferenc		
121	Schwarz Imre	1903	Glauer Julianna
122	Schwarz Magdolna	1923	Böhm Mária
123	Schwarz Sándorné	45 éves	Wittmann Katalin
124	Schwarz Vilmos	88 éves	
125	Schwarz Vilmosné	75 éves	
126	Schveiger Jánosné	57 éves	Szmlkó Erzsébet

A II. világháború áldozatainak névsora

	név	szül.éve, kora	anyja neve
127	Segesdi József	1908	Tóth Julianna
128	Serák Imre	1921	Pázmándi Mária
129	Somogyi Ferenc	19 éves	Somogyvári Mária
130	Sonnenschein Ernő	1929	Friedmann Józsefné
131	Sonnenschein Miksa	1883	Dorn Janka
132	Sonnenschein Miksáné	1887	Fleischmann Betty
133	Steiner József	40 éves	Varga Anna
134	Stern Aladár		
135	Stern Aladárné		
136	Stern István		
137	Svigruha János	1891	Vas Mária
138	Szabó Józsefné	44 éves	Pátrovics Mária
139	Szeidl János	1905	Pammer Anna
140	Szeidl Márton	1914	Pammer Anna
141	Szerémi Sándor	1916	Gimpl Rozália
142	Szépvolgyi József	1910	Pajner Julianna
143	Szmlkó Józsefné		Posznik Mária
144	Takács János	47 éves	Takács Erzsébet
145	Tima Istvánné	58 éves	Molnár Erzsébet
146	Tóth Lajos	1928	
147	Török István	1910	Márhoffer Julianna
148	Török Istvánné	1914	Kovács Mária
149	Ujszászi József	1901	Kánya Zsuzsanna
150	Vagyócki Gyula	1920	
151	Varga Emil	1923	Varga Paula
152	Varga Ferenc	1915	Végh Mária
153	Dr. Varga István		
154	Dr. Varga Istvánné		
155	Varga László	1918	Matus Katalin
156	Vida István	1870	
157	Weisz Lipót		
158	Weisz Lipótné	52 éves	Klein Zsófia
159	Weisz Simon		
160	Weisz Simonné	51 éves	Waltuer Rézi
161	Wéber János	1920	Czvikli Julianna
162	Wurczinger Antal	1919	Schwarcz Erzsébet
163	Wurczinger Pál	1916	Schwarcz Erzsébet
164	Zámbó István	1921	Szabó Julianna

Tisztelt Honfitársaim! Kedves Barátaim!

Három nap múlva Halottak Napja. Ezen a hétvégén és a következő napokban az ország népe elhunyt hozzátartozói, barátai, ismerősei emléke előtt tisztelig. A hétköznapok rohanásában e napokban minden becsületes ember megáll egy időre, legalább egy főhajtásnyira és emlékezik.

Ósi szokás ez. A halottak emlékét tisztelet illeti. Ám kétszeres kegyelet jár azoknak, akiket az erőszak semmisített meg.

Mi, martonvásáriak csakúgy, mint Magyarország sok más faluja, községe, városa 43 éve csak szívünkben, gondolatainkban, emlékezetünkben róhattuk le kegyeletünket mindazok előtt, akiket az 1945 májusában véget ért 6 esztendő apokalipszis elragadott tőlünk.

Sára Sándor döbbenetes filmjének, a Pergőtűznek utolsó képsorai jutnak az eszembe: hatvan felé járó palóc asszony öltözik ifjúkora óta feketébe, gyújt gyertyát a templomban, a temetőben és a szívében a közel negyven éve eltűnt férjéért. Arca merev, szemében riasztó gyötrelem, mögötte a fájdalom bartóki könnyzuhatagát érezzük. Időtlenül mosva a nagyon is időhöz kötődő fájdalmat. Nagynénéink arcát látom, akik mosolygós-derűs fiaikat vagy életerős férjüket veszítették el és évtizedek távlatából is visszavárón őrzik emléküket. Pedig tudták, hogy nem jönnek vissza. Európa tébolysöpörte országútjai mentén, harctereken, többnyire jeltelen sírokban, a halottaknak kijáró végtisztesség, emlékezés esélye nélkül tűntek el a visszavárók elől.

Sok, iszonyúan sok a mi veszteségünk.

És sok a mi adósságunk. Mert hogyan lehetséges az, hogy Európa népei közül csak éppen mi feledkeztünk meg halottainkról?

Miféle szemlélet akadályozta meg a legelemibb emberi érzések megnyilvánulását? Az okokat kutatva elsőként tolakszik magyarázatul az tragikusan ostoba okfejtés, mely szerint egy igazságtalan háború áldozatai ők. Nem vitatva a háború igazságtalan voltát, csupán azon töprengnek: mindazok, akik a háborúban veszítették életüket, mennyiben felelősek ezért? Mert a katona behívóparancsnak engedelmeskedett. Engedelmeskedett, mert ez mindenkori állampolgári kötelesség. Az sem felejthető, hogy a Trianon után egyharmadára zsugorodott országban nagyon is eleven volt az igazságtevés vágya. Ezt alaposan ki is használta az akkori uralkodó osztály. Erre a fájdalmas és igazságtalan veszteségre hivatkozva lehetett a józanok, az óvatosak hangját elnyomni. És az eredmény? Erről már vannak ismereteink.

De valójában még ma sem tudjuk pontosan, mennyi is a sírkereszt szerte Európában, mely alatt apáink, fiaik, testvéreik nyugszanak. És van-e egyáltalán sírkereszt?

A második világháború azáltal vált totálissá, hogy a háború nem csak a harcvonalon, hanem a bombázások kiterjesztésével a polgári háttérországban is súlyos veszteségeket okozott, de a fasiszta ideológia egyik képtelen agyréme folytán háború folyt az úgynevezett "népfajok" között is. Az emberiség történetének egyik legsötétebb korszaka volt ez. A költő szavaival:

"Oly korban éltem én e földön
mikor az ember úgy elaljasult,
hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra..."

Mennyi hát a sok sírkereszt? Pontosán ma sem tudja senki. De a különböző számítások nagyon is egybehangzó eredményei szerint mintegy 1.2-1.5 millió lehet a háborúhoz kapcsolható halottak, elesettek száma. És a halottak több mint egyharmadát az elpusztított zsidóság adta. 7-800 ezren haltak meg Európa hadszínterein, közöttük 150 ezren?, vagy ki tudja pontosan? - a Don kanyarban. A számok önmagukba véve is elborzasztanak. A veszteség méretei azonban akkor érzékelhetők igazán, ha valamihez viszonyítjuk azokat. Az első világháborúban elszenvedett és a trianoni országterületre átszámított veszteségeket 270 ezerre becsülték a demográfusok. Az áldozatok száma tehát közel az ötszörösére emelkedett.

Míg az első világháborúban minden 28. lélek veszett oda, addig a II. világháborúban minden tizedik honfitársunk életét oltották ki; ez a háború a szó szoros értelmében megtizedelte az országot. Európa népeihez mérve veszteségeinket szomorúan kell rádöbennünk, hogy a népességhez mért százalékos arány tekintetében Lengyelország kiugróan magas veszteségei után a háborús Magyarország embervesztései csaknem azonosak a szovjet, német, jugoszláv veszteségekkel.

E tények ismeretében talán még szembetűnőbb az a vétkes mulasztás, amely több mint 40 éve terheli lelkiismeretünket. Ezért fontos, hogy a túlélő utókor, követve a filmbéli palócasszony példáját, a közel másfélmillió halottjának sírján legalább évente egyszer elhelyezzen egyetlen szál virágot, gyűjtsön egy gyertyát. A szívnémaságra születettek csendes főhajtásaként.

Martonvásár népe - megértve és átérezve a Nyugdíjas Klub felhívásának súlyát - könnyíteni akart lelkiismeretén és közadakozással, kisebb mértékben aktív segítséggel létrehozta azt a kegyeleti helyet, amellyel tisztelni kíván a falu háborús áldozatainak emléke előtt.

A mi háborús veszteségeink is nagyok. Az áldozatok nevének és kilétének nem kis munkát jelentő felderítése azt eredményezte, hogy az eddig birtokunkba került adatok alapján harctéren haltak meg 71-en, deportálások következtében lágerekben, gázkamrákban 56-an. Háborús cselekedetek, katonai önkényeskedések következtében 38-an vesztették életüket a falu lakói közül. 165-en nem éltek túl a háború vérzivataros éveit.

Az ő tiszteletükre állítottuk ezt az emlékművet, hogy legyen egy hely, ahol emlékezni tudunk a hősökre, az áldozatokra - szereteteinkre.

De ez a hely nyújt lehetőséget mindazok számára is a gyertyagyújtásra, akiknek háborús halottaik vannak.

A község akaratának és áldozatkészségének eredménye ez az emlékmű. A Nyugdíjas Klub januári közgyűlésén hangzott el a javaslat, melyet hamarosan követték a tettek. A lakossághoz eljuttatott felhívás után lelkes és az ügy érdekében tenni is kész nyugdíjasok és - nagy örömünkre: fiatalok - voltak segítségünkre az adományok összegyűjtésében. És Martonvásár népe, a gyorsan romló gazdasági helyzet ellenére is - tisztességgel adta anyagi támogatását e nemes cél érdekében. És akadt egy kitűnő ember, Dr. Horler Miklós építész, az Országos Műemléki Felügyelőség tudományos titkára, aki társadalmi munkában elkészítette a terveket. Ennek a tervnek a fele valósult meg. Talán megbocsátja Martonvásár lakossága a Társadalmi Védnökségnek, hogy ennek ellenére úgy gondoltuk, adott szavunknak megfelelően ez év november 2-ig felavatjuk az emlékművet. 17 kőtáblát - melyeket 4 napja szállítottunk az áldozatok neveit bevéső szobrászművészhez - csak a tavasszal fogunk elhelyezni a most átadandó emlékmű körüli félkörívben. A szobrászművész ugyancsak társadalmi munkában vállalta a nevek bevésését.

A Nagyközség Tanács testületének az a határozata, melyben ennek az egykor Brunszvik, ma Marx térnek e részét temetkezés céljára nem használható sírkertté, kegyeleti helyé nyilvánította, lehetővé tette, hogy az érvényes rendelkezéseket betartva, az áldozatok nevét is felírhassuk az emlékműre.

A megvalósításhoz számítottunk a lakosság cselekvő részvételére. E téren csendes csalódottsággal kell megállapítanom - nem ünneprontásképpen - tévedtünk. A Nyugdíjas Klub tagjainak még oly áldozatos munkája sem tette volna lehetővé az emlékmű mai avatását, ha nem siet segítségünkre a Gazdaságban dolgozó honvédségi alakulat 7 katonája. Engedjék meg, hogy itt és most megköszönjem az ő segítségüket is. De köszönet illeti mindazokat, akik valamilyen formában segítségünkre voltak a megvalósítás során. Külön kell köszönetet mondanom azoknak az általános iskolai tanulóknak, akik munkájukkal járultak hozzá az emlékmű elkészítéséhez.

Negyvenhárom éve már, hogy véget ért a háború. Generációk nőttek fel úgy, hogy számukra már történelem, film, vagy olvasmányélmény az a gyötrelmes 6 esztendő, mely annyi vérrel, könnyel, halállal hagyott kitörölhetetlen nyomot az emberiség tudatában.

A hősi halált halt katonák közül 71 martonvásári volt. A 600 ezer koncentrációs táborban megölt magyar zsidó közül 56 martonvásári volt. 11 falunkbéli a megszálló katonaság brutalitásának esett áldozatul, 27-el az eltévedt golyók, háborúból itt maradt fel nem robbant aknák végeztek.

Az ő emléküket őrizni, több mint kötelesség. És az ő emléküket kell, hogy ébren tartsa figyelmünket: vigyázzunk, ne engedjük, hogy életünk, gyermekeink élete olyan kiszolgáltatott legyen, mint az övöké volt.

Stomm Marcell vezérőrnagynak, a Magyar Királyi III. Honvéd Hadtest parancsnokának búcsúparancsa ékesszólóan bizonyítja a katona kiszolgáltatottságát. Az Uriv-i áttörés után a szovjet csapatok záródó gyűrűjéből a német 2. hadtest még tervszerűen kivonult - a III. Magyar Hadtest biztosította ezt - ám a gyűrű záródása után belül maradtak a magyar katonák. Hozzájuk szólt a következő hadparancs:

"A mai nappal Siebert tábornok úrtól azt a parancsot kaptam, hogy vezesselek benneteket az Olim pataktól nyugatra eső területekre, ahol keresztül tudjuk magunkat nyugat felé törni. Azon az orosz hadseregen keresztül, amelyiken a német hadsereg teljesen felszerelt, teljes harcértékű hadosztályai sem voltak képesek. E parancsot én nem tudom nektek továbbadni, mert nincs értelme, hogy agyonfagyott, kiéhezett magyarok ezrei, 10 tölténnyel puskánként, üres gyomorra, tehetetlenül pusztuljanak el. . . . Ezek után kénytelen vagyok mindenkinek saját belátására bízni jövődjét, mivel élelmet, lőszert és végrehajtható feladatot adni nem tudok. A magyar haza mindenkor hálás szeretettel fog visszaemlékezni hősi fiaira, akikéhez hasonló sors csak keveseket ért a magyar nemzetben. Isten veletek, magyar honvédek!"

És a magyar haza végre ébredezni kezd. Megkésve ugyan, de mégis csak megadva az áldozatoknak a végtisztességet. Martonvásár lakói e naptól e helyen róhatják le kegyeletüket immáron két világháború halottainak emléke előtt. Mert mostantól ez a hely a Háborúk Áldozatainak Emlékhelye.

Halottak Napján hajtsuk hát meg a kegyelet zászlaját ezen a helyen minden hősi halált halt katona, minden polgári áldozat előtt.

És őrizzük szívünkben és eszünkben Keresztúry Dezső sorait:

"Hol nyugszunk, nem tudja barát, feleség, gyerek. Elszórt

Testünk nyomtalanul nyelte magába a föld.

Szívetek őrizzen: milliók eleven milliókat.

Áldozatunk nem a gaz jogcíme. Jóra parancs."

FELAVATTUK AZ EMLÉKMŰVET

A II. világháborús emlékmű megvalósítására létrejött Társadalmi Védnökség tisztelettel köszönetet mond mindazon martonvásáriaknak, akik az Emlékmű építéséhez pénzadomá-nyokkal, illetve munkával hozzájárultak.

Több mint negyven esztendő adósságunk törlesztése vált lehetővé a lakosság önkéntes adakozása jóvoltából. A májusban közzétett felhívást követően segítőtársaink júniusban kopogtattak be minden lakásba, és gyűjtötték a felajánlott összegeket. Munkatársaink beszámolóiból tudjuk, hogy megindító és - sajnos - megalázó élményektől sem mentes útjaik során általános volt az a lakossági vélemény, hogy nagyon itt az ideje már emléket állítani egy esztelen pusztítás áldozatainak. Erre a nemes célra a martonvásáriak nagy többsége őszinte szívvel áldozott a nagyon nehéz gazdasági helyzet ellenére is.

A gyűjtés eredményeként 1988. augusztus végére 202190 Ft volt az e célra nyitott betétkönyvben. Ehhez az összeghez a Vöröskereszt martonvásári szervezete, és a Nyugdíjas Klub is 10-10 ezer forinttal járult hozzá, így összesen 222190 Ft gyűlt össze az Emlékmű építésére. Ebből az összegből 1988. november 30-ig a következő kifizetések történtek: a kőfaragó vállalat számlájára 95815 Ft, a bronzbetűket készítő iparművész számlájára 40934 Ft, a felállítás szakértői díja 5000 Ft, a szervezéssel kapcsolatos költségek, úti- és szállítási költség 11700 Ft, nyomda költség: 9729. Összesen 163178 Ft-ot fizetett ki a Védnökség. A fennmaradó 58931 Ft-ból a nevetek bevéső szobrászművész tiszteletdíját és a befejező munkálatokkal kapcsolatos kiadásokat kívánja fedezni a Védnökség.

Terveink szerint 1989 tavaszán - remélhetőleg márciusban - szeretnénk elhelyezni a 17 kőtáblát, melyen a 164 martonvásári áldozat neve lesz. Ezt az eseményt is ünnepélyessé kívánjuk tenni, szeretnénk, ha a hozzátartozókkal, ismerősökkel, rokonokkal együtt róhatnánk le kegyeletünket az áldozatok emléke előtt.

Itt is szeretnénk külön köszönetet mondani azoknak, akik tevőlegesen is segítették az elhatározás valóra váltását. Köszönet illeti az adományok gyűjtésében közreműködőket, az építésben résztvevőket, a Nyugdíjas Klub tagjait, akik nem csak szavakkal, de fiatalokat megszégyenítő lendülettel, kitartó, szívós és kemény munkával vették ki részüket közös ügyünkben, a diákokat, akik szabadidejüket áldozták e nemes célra, végül, de nem utolsó sorban köszönjük annak a hét zalaegerszegi kiskatonának a segítségét, akik több alkalommal is önként és lelkesen jöttek dolgozni, hogy az Emlékmű a tervezett határidőre kész legyen. Ugyancsak köszönjük azoknak a martonvásári üzemeknek, vállalatoknak, intézményeknek a segítségét, akik kéréseinket megértve nyújtottak támogatást az ügyhöz.

A sok segítő és jószándékú megnyilatkozás mellett sem hallgathatjuk el azonban, hogy sokkal nagyobb társadalmi aktivitást reméltünk a gyakorlati kivitelezés során. Hiányoltuk azt a tenni akarást, mely a cél meghirdetésekor oly egyértelműnek látszott. Őszintén reméljük, hogy a befejező munkálatok során rácsfol eme megállapításra nagyközségünk igen tisztelt lakossága.

Szép és becsületes tett volt az Emlékmű létrehozása. Köszönet és hála az önzetleneknek, a segítőknek, az emlékezni tudó és akaró martonvásáriaknak. Felemelő érzés volt látni Halottak Napján a kegyelet és tisztelet virágait és gyertyáit az újonnan épült Emlékmű körül. És nagyon jó lenne azt látni az Év minden napján, hogy ez a hely több mint egy tér: kegyeleti hely, amely a csendes főhajtnak, az egykor itt élt martonvásáriak emléke előtti tisztelgésnek a helye. Védjük, ápoljuk az Emlékmű környezetének rendjét, tisztaságát, ez a hely is minősíti a mai Martonvásárt, az itt élőket. Vigyázzunk rendjére, vigyázzunk hírünkre!